

A szórvány, mint társadalmi kérdés

Dr. Bodó Barna
egyetemi docens
Sapientia-EMTE Kolozsvár,
Szórvány Alapítvány Temesvár
elnök

■ Mottó:

- Minden egyes nyelvet egy területhez kapcsolnak. Ezáltal a nyelv átalakul a társadalmi ember képességéből egy területileg szervezett társadalmi intézménynek, az államnak a tulajdon(ság)ává.

■ Szépe György

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

2

Struktúra

- I. A szórvány
- II. A szórványkérdés újrafogalmazása
- III. Felelősségek és feladatok

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

3

I.1. Szórványfogalom

- Diaszpóra – szétszórás, szétszóródás, elszéledt (Károli-biblia)
 - migráció
- Szórvány – sporadikus, zárt körülmények közötti
 - nemzetsemleges – és mégis: közös származás, közös kultúra
- Térbeli, társadalmi helyzet és folyamat leírása
 - létező törésvonal és hatásai

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

4

I.2. Meghatározás 1

- Leíró-költői: Vetési László
 - „Diaszpóra – széthullott kéve magjai a terméketlen földön, őszytón, a téj torkában, a betakarodás nagy műve után, a csirázás reménye nélkül. Nem is annyira a szétszórattak csoportja, hanem inkább az életveszélyesen elszigetelődött maradvék, [...] nem várva, de tudomásul véve a közelgő gyilkos telet.”
 - képzetei: veszélyeztetettség, halmozottan hátrányos helyzet, a sajátos társadalmi tér beszűkülése, etnikai érték- és tartalomvesztés
- Külső - formai jegyek: Bárdi Nándor 6 szempont a fogalom leírására:
 - tárgykör, eredet, elhelyezkedés, méret, intézményesültség, hangsúlyos problémák (pl. asszimiláció)
 - külső jegyek alapján jelölik ki a szórvány értelmezési kereteit

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

5

I.3. Meghatározás 2

- Szociológiai: Ilyés Zoltán
 - ellentétpárok és társadalmi háttér
 - allochton – autochton, rurális – urbánus, sziget/diszperz helyzet – tömb-helyzet, többnyelvűség – egynyelvűség
 - gazdasági helyzet, társadalmi rétegzettség, kisebbségjogi háttér
 - statikus, nem jeleníti meg a folyamatot
- Politológiai: Bodó Barna
 - **mindennapi döntéshelyzet**
 - társas lény mivoltának a megélése nem teljes körű, a más kultúrájú többségi közegben megszűnik az övéi közötti jelenlét otthonossága, magától értetődő mivolta – állandó nyomás
 - hatás: szórvány – szórványosodás asszimilációra hajlamosító közeg illetve folyamat, legyen a végeredmény nyelvváltás, kultúraelhagyás vagy akár etnikai adaptáció
 - dinamikus, igazodási kényszer

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

6

I.4. Szórvány és asszimiláció

- Szórvány és diaszpóra
 - Diaszpóra
 - Klasszikus - USA
 - Israel Zangwill – olvasztótégely, 1908
 - Diaszpóra-diskurzusok
 - Diaszpóra – jellemzők
 - a területi szétszórtság, az anyaország felé meglévő irányultság és a határok fenntartása
 - Asszimiláció
 - Szocializáció, individualizáció
 - Más értékek átvétele – nem csak nyelv
 - Távolodás a sajátjától – amely messze van
 - Elméletek: Gordon 1964, Horowitz 1975 – újak: N. Glazer és P. Moynihan (nincs tégely)
 - Stratégiák: kettős kötődés, disszociatív, marginális, negatív
 - Döntés-kényszer: eljött!

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

7

I.5. A szórványkérdés

- Kisebbség(jog)i kérdés
 - kollektív dimenzió: a(z anya)nyelv mint a kommunikáció eszköze beszélőközösséget feltételez, a nyelvi emberi jog a közösségnek az a joga, hogy nyelvét megtartsa és fejlessze
- Nyelvi (tudományos) kérdés
 - miként alakul a nyelv és használata
- Intézményi (közösségépítési) kérdés
 - alapintézmények léte, illetve funkcióik
- Nemzetpolitikai kérdés
 - miként viszonyul a nemzet a szórvány(á)hoz

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

8

I.6. A jogi kérdés

- A jog és alanya
 - kinek és mit
 - **nemzet:** a nyelv jogilag biztosított szabad érvényesülése, akadálytalan használata, művelésének, oktatásának szabadsága, intézményi feltételeinek biztosítása
 - **tömbben élő kisebbség:** igény a helyi közösségek létének közjogi elismerése
 - **szórvány:** a nyelv mögül eltűnik a közösség, kulturális önfeladás
- Jogi paradoxon
 - aki harcol – akiért harcolnak

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

9

I.7. Nyelvi azonosulás

- Nyelvi emberi jog:
 - alapvető nyelvi emberi jog: az egyén joga, hogy anyanyelvével pozitívan azonosuljon, s ezt mások is tiszteletben tartásák
- Szórványhelyzet:
 - nincs pozitív azonosulás, az anyanyelv „használati értéke” viszonylagossá válik
- Nyelvfejlődés
 - a nyelv státusa

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

10

I.8. Intézményi feltételek

- Szimbólumok és értékek
 - közösségiség, labilis csoporttudat
 - a probléma forrása: a kor, egyéni helyzete
- Intézmények és szükségletek
 - az identitás építése, tartalmak
 - korlátok és felelősség
- Szórvány és intézmény
 - helyi erőforrások
 - a demokrácia mint keret

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

11

II.1. A szórványprobléma

- Vallomás
 - kényszer és tehetetlenség
- Csapdahelyzetek
 - tudomány(os eredmény) és gyakorlat(i céltalanság)
 - megalapozottság, szemlélet
- Kulcskérdések
 - értelmezési keret – külön: a „tünet” és „kezelése”
 - felelősség kérdése – stratégia és „éntételezés”
 - eszközök és partnerek

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

12

II.2. Az alaphelyzet

- Szórvány
 - a teher (nyomás) és vállalása – tudatosság
- Nyelvváltás
 - a kétnyelvűségből szinte zökkenőmentes
- A védelem – mit?
 - nyelvi/kulturális kiszolgáltatottság
 - közösségi kiszolgáltatottság
 - a nemzetet

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

13

II.3. Szórványpolitika

- Döntéskényszer
 - probléma-felismerés
 - érdek és eszközök
- A politika jellege
 - védelem
 - rehabilitáció (nyelvi)
 - szereplők
- Szórványdiskurzus
 - elvárás horizont és felelősség
 - őszinteség hiánya
 - diverzió: a szociális „sovinizmus”

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

14

II.4. Szórvány és átmenet

- A politikai kérdés:
 - rákapcsolható-e a szórvány az átmenet/ tranzíció meghatározó témáira – decentralizáció, regionalizmus?
 - nem: a „külső” nyelvpolitika hatástalan, csak a különműködést akarót segíti
- A diskurzus kiterjesztése
 - feszültség - az etnikumközi kapcsolatokban a másik nem ismerése
 - a folyamat „vége”
- A szórvány-ügy jellege
 - a szórvány-kérdés nem a szórvány kérdése
 - pozitív tartalmak
 - az etnikumközi kapcsolatok humanizálása: az együttlét „technikái”

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

15

III.1. Szórvány és nemzet

- A szórvány mint teher: szórványgondozás
 - a „fogyatékos” kell gondozni
- A szórvány mint védősáv:
 - az etnikai határon élők védik a tömböt
- A határ állandósága
 - határ nélkül a kisebbségi közösség tűnik el
 - minden nemzet a határt védi
 - a kisebbség belső erőforrásainak a kérdése
 - forrásszüke: „mit érdemes” vállalni, miről „kell lemondani”

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

16

III.2. Szórványstratégia

- Jövőkép
 - kié a feladat?
 - másfél évtized mire volt elég?
 - a nemzeti érdek statuálása
- Források léte
 - mi jár és mi jut
 - eszközök
- Felelősség - szintek
 - Velencei Bizottság

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

17

III.3.A szórványpolitika dimenziói

- Intézménytípusok:
 - hatalmi intézmények
 - kulturális intézmények
 - kisebbségi intézmények
- Partnerségek
 - a támogató-támogatott dichotómia feloldása
 - központ-periféria ellentét kezelése
 - gazdaság és politika

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

18

III.4. Stratégia

- Mi a stratégia?
 - Keret
 - Álcselekvés
- Kinek a stratégiája?
 - Nemzet
 - Kisebbség
 - Szórvány

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

19

III.5. Javaslato - felvetések

- Nemzeti szórványtanács létrehozása
 - reprezentativitás
 - paradigmaváltás
 - helyzetelemzés és prioritások
- Szórvány és támogatáspolitikai
 - partnerség
- A kisebbségi diskurzus áthangolása
 - modernitás vs. fejlődésképtelenség
 - diszkrimináció és esély
 - presztízs: kisebbségi nyelvek státusa – környezeti nyelv, iskola
- A magyarországi etnikai szórványok
 - a kisebbségi önkormányzatok „modell-értékűsége” - elemzés

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

20

Köszönöm a figyelmet!

Szabadka,
2009.X.31.

A szórvány, mint társadalmi
kérdés

21